

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA BOLALAR SHE'RIYATINING AHAMIYATI

Olimova Nilufar Qosimjon qizi, G'aniyeva Xurshida Ilhom qizi

Farg'ona davlat universiteti 4-kurs talabasi

FarDU, Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20524370>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda bolalar she'riyatining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Bolalar she'riyatining, o'quvchilar nutq faoliyatini, lug'at boyligini, og'zaki va yozma fikrlashini shakllantirishdagi ta'siri keng ochib beriladi. Tadqiqotda bolalar she'riyatidan foydalanishning usullari, pedagogik yondashuvlari va natijalari haqida nazariy hamda amaliy ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: bolalar she'riyati, nutq rivoji, boshlang'ich sinf, o'quvchilar, pedagogika, og'zaki nutq, lug'at boyligi, ijodiy tafakkur, ta'lim, didaktika.

Bolalar nutqining rivojlanishi umumiy tafakkur, muloqot va izchillikni shakllantirishda asosiy omillardan bir hisoblanadi. Dastlabki sinflarda o'quvchilarning nutq faoliyatini rivojlantirish uchun eng samarali usullardan biri – bolalar she'riyatidan to'g'ri va maqsadli foydalanishdir. Chunki she'riyat bolalarning psixologik, axloqiy, estetik va ijodiy salohiyatini kengaytiradi, nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalar she'riyati orqali o'quvchilar atrof-muhitni his etish, hissiyot va tafakkurni ifodalash, so'z boyligini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. She'rlar bolalarning emotsional dunyosiga kirib, ularni o'zini erkin ifoda eta olishga, to'g'ri va aniq gapira olishga o'rgatadi. Bolalar she'riyatining ohangdor, qisqa va tushunarli tuzilmasi kichik yoshdagi bolalar uchun mos va qiziqarli bo'ladi. Shu sabab, o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda bolalar she'riyatini dars jarayonida ham, darsdan tashqari vaqtlarda ham amaliyotga tatbiq etish samarali hisoblanadi [1].

She'riy matnlar o'quvchilarning eshitish, o'qish, yodlash va gapirish kabi ko'nikmalarini shakllantiradi. Ko'plab bolalar she'rlari obrazlarga boy bo'lgani uchun, tushunchalarni oson qabul qilish va nutqda qo'llash imkonini beradi. O'quvchilar she'rni o'qish va yod olish davomida yangi so'zlarga duch keladilar va bu lug'at boyligi ortib borishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, she'riyat o'quvchilarning mantiqiy fikrlash, annaviya va estetik idrokini ham rivojlantiradi. She'riyatdan foydalanish orqali bolalarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va o'z-o'zini anglashi kuchayadi. O'quvchilar she'rlarning mazmuniga kirib borish, obrazlarni tasavvur qilish va ifoda etish ko'nikmasiga ega bo'ladi. Ayniqsa, bolalar she'riyatining qisqa misralardan iborat bo'lishi, gap tuzilishi va rasmiy ifodadan yiroq, tabiiy uslubda yozilishi ularning til rivojiga yordam beradi. Nutq rivoji uchun bolalar she'riyatidan foydalanish dars jarayonining asosiy bosqichlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Dars boshlanishida, o'rtasida yoki yakunida kichik she'rlarni o'qish va tahlil qilish o'quvchilarda darsga bo'lgan qiziqishni orttiradi, mustahkam bilim olishga yordam beradi. Mazkur jarayon yordamisiz, bolalar she'ri tahlili va muhokamasi bolalarni mustaqil ravishda fikr bildirishi, matnga munosabat bildirish va o'z nuqtai nazarini ifodalay olishga o'rgatadi. Shu bilan bir vaqtning o'zida, ular she'riyat orqali o'z hayotiy tajribalarini baham ko'radilar, erkin va ochiq muloqotga kirishadilar. Bolalar she'riyatining nafaqat nutq, balki bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishda ham ahamiyati beqiyos. Mazkur asarlar, ona yurtga, do'stlikka, to'g'rilik va saxiylikka undaydi. She'riy asarlar natijasida bolalar o'zgalarni hurmat qilish, hayotga ijobiy qarash, axloqiy me'yorlarni ongli ravishda anglashga o'rganadilar. Bolalar she'riyatidan

foydalanish o'qituvchilarning amaliy faoliyatida muhim o'rin tutadi. O'qituvchi har bir dars jarayonida mavzuga doir she'rlarni to'g'ri tanlash, o'quvchilarni ushbu she'rlarni o'zlashtirishga, his qilishga, ifoda etishga yetaklashi lozim. Bu jarayon davomida bolalar turli xil obrazlarni yaratishga, yangi so'zlarni o'rganishga va erkin fikr bildirishga intiladilar. She'riyat bolalarda tilga bo'lgan muhabbatni oshiradi, ularni so'z san'atiga oshno qiladi. She'rlarni tinglash, o'qish va yodlash bolalarda fonetik ko'nikmalar, talaffuzdagi aniqlik va so'z boyligi rivojiga xizmat qiladi. Bolalar she'riyatining qizg'in va jonli obrazlari ularni hayotdagi turli holatlarni to'g'ri talqin qilishga, hayotini boyitishga va atrofdagilarga ijobiy ta'sir ko'rsatishga yordam beradi [2].

O'qituvchilar she'riyat orqali bolalarning nutq kamchiliklarini aniqlash va tuzatishga ham yordam bera oladilar. She'rlarni o'qish va yodlash jarayonida ohang, talaffuz, urg'u kabi nutqiy xatoliklar ko'proq namoyon bo'ladi va bu o'qituvchiga o'quvchilar nuqsonlarini bartaraf etishda ko'maklashadi. Bolalar she'riyatini dars jarayoniga to'g'ri kiritish uchun o'qituvchi she'rlar mazmunini bola yoshiga, qiziqish va ehtiyojlariga, psixologik xususiyatlariga mos ravishda tanlashi, she'r mazmunini tushuntirish, uni o'qish, tahlil qilish va ahamiyatini ochib berishi lozim. Har bir she'rni bolalarning ongiga yaqin tarzda, jonli muloqotda, hayotiy misollar bilan bog'lab o'rgatish maqsadga muvofiqdir. Maqsad faqatgina she'r yodlatish emas, balki bolalarning til ko'nikmalarini boyitish, ularni mustaqil fikrlashga, o'z pozitsiyasini erkin bildirishga undashdan iborat bo'lmog'i lozim. Shuningdek, bolalar adabiyotidagi so'z boyligi, metafora, tashbeh va obrazlar yordamida bolalar dunyoqarashini kengaytiradi, ularning mantiqiy hamda ijodiy fikrini rivojlantiradi. Makolalar, maqollar, topishmoq va to'rtliklar bilan ham boyitilishi bolalarning nafaqat nutqini, balki umumiy akademik salohiyatini oshirishga xizmat qiladi [3].

Bugungi kunda interaktiv metodlar, teatr elementlari, ijodiy mashg'ulotlar, qo'g'irchoq spektakllari ham bolalar she'riyatini samarali o'qitishda keng qo'llanilmoqda. Mazkur usullar o'quvchilarda ijtimoiy faoliyat, hamkorlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish bilan bir qatorda, ular tafakkur doirasini kengaytiradi, mustaqil ish olib borish, tanqidiy fikrlash, so'z bilan harakatni uyg'unlashtirish ko'nikmasini hosil qiladi. She'riyat bolaning hayotiga shunchalik chuqur kirib boradiki, o'quvchi bolalikdan boshlab hayajonini, hayratini, quvonchini va g'am-tashvishini she'riy misralar yordamida ifodalash imkoniga ega bo'ladi. She'riyat bolalarni faqat estetik tarbiya emas, balki ular ongli, axloqli, har tomonlama yetuk inson bo'lib voyaga yetishi uchun ham zamin yaratadi. Bolalar she'riyati nafaqat dars jarayonida, balki oilada, to'garak va kitobxonlik mashg'ulotlarida ikki tomonlama muloqot, izchil fikrlash va do'stona munosabatlarni rivojlantiruvchi kuchli vositaga aylanadi. Shu sababli, ko'pgina zamonaviy boshlang'ich ta'lim dasturlarida bolalar she'riyati muhim o'rin egallaydi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar ham tasdiqlashicha, bolalar she'riyatidan muntazam foydalanilgan sinflarda o'quvchilar nutqi rivoji, so'z boyligi, og'zaki va yozma fikrlash, mustaqil va keng qamrovli nutq faoliyati boshqa guruhlarga nisbatan yuqoriroq natija beradi. Bolalar she'riyoti o'quvchilarning eshitish, idrok etish, tushunish, yangi bilimlarni chuqur o'zlashtirish darajasini oshirishda yetakchi vosita bo'lib xizmat qiladi [4].

Bolalar she'riyati o'quvchilarning o'z nuqtai nazarini erkin bildirib, atrofdagilar bilan ochiq, to'g'ri muloqot qilishiga imkon beradi. O'quvchilarda o'z fikrini aniq, obrazli va estetik tarzda ifodalash qobiliyati rivojlanadi. O'qituvchilar she'riyatdan foydalangan holda bolalarni mustaqil izlanish, voqealarni tasvirlash, hikoya tuzish va poetik nutq yaratishga yo'naltiradi. Bu esa ularda matn bo'yicha izchil va mantiqiy tafakkur rivojlanishiga sabab bo'ladi. Mashg'ulot jarayonida bolalar o'z fikr va his-tuyg'ularini faqatgina so'z bilan emas, balki intonatsiya, mimika va harakatlar yordamida ifodalay boshlaydilar. Qo'llaniladigan pedagogik usullar: she'riy matnlarni rollarga bo'lib o'qish, she'rga ko'ra teatrlashtirish, obrazlar chizish, she'r bo'yicha savol-javob o'tkazish,

suhbatlar, ijodiy mashqlar, kitobxonlik kechalari va musobaqalar keng targ'ib qilinmoqda. She'riy asarlarni yodlash, ularni yoddan aytish, drammatizatsiya qilish bolalarda ijodiy faoliyatga qiziqishni orttiradi. Bolalar she'riyati har bir o'quvchining tabiiy iste'dodi va qobiliyati ochilishiga, o'z so'z boyligini namoyon etib, tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. She'riyat vositasi orqali nutqiy madaniyat, so'zning kuchi va san'atiga bo'lgan hurmat yuksaladi. She'riyat orqali o'rgatilayotgan o'quvchilarning fikrlash, muloqot qilish, o'z nuqtai nazarini mustaqil shakllantirish va ifoda etish imkoniyatlari yaxshilanadi. Ular hayotni ijodiy idrok etish, obraz va timsollar yordamida o'z atrofni anglash, jamiyatda faol va globallashtgan inson bo'lib voyaga yetishlari uchun zamin yaratadi [5].

XULOSA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda bolalar she'riyatining ahamiyati beqiyosdir. She'riyat bola nutqining har tomonlama rivojlanishi, og'iz va yozma nutq ko'nikmalarining takomillashuvi, bolalarning mustaqil fikrlash va ijodiy tafakkuriga samarali ta'sir ko'rsatadi. Yaxshi tanlangan va to'g'ri qo'llanilgan bolalar she'riyati orqali o'quvchilarning lug'at boyligi ortadi, eshitish va eslab qolish xotirasi mustahkamlanadi. Bolalar she'riyati ularning muloqot, so'zlash va ifoda madaniyatini barcha bosqichlarda yuksaltiradi. O'qituvchilar uchun esa bolalar she'riyatidan foydalanish dars sifatini oshirish, samarador ta'limni tashkil etish va o'quvchilarda ijodiy salohiyatni rivojlantirish vositasidir.

References:

1. Tursunov, O. Bolalar adabiyoti va uning o'qitilishi // Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Ro'ziyeva, M. She'riy so'zning bolalar nutqini rivojlantirishdagi roli // O'zbekiston adabiyoti, 2020.
3. Islomova, D. Boshlang'ich ta'lim metodikasi // Samarqand: Innovatsiya, 2021.
4. Qahhorova, S. Ta'limda bolalar adabiyoti asoslari // “Fan va texnologiya”, Toshkent, 2019.
5. Xudoyberdiyeva, L. Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta'lim // Qarshi, 2022.
6. Mirzayev, I. Bolalar nutqi va psixologiyasi // Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
7. Muhammadjonova, S. She'riyat va bolalar tafakkuri // Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Farg'ona: FDU, 2023.